

NATUUR EN landschap MEETJESLAND

BELGIË - BELGIQUE
P.B.
Gent X
3/5377

Nieuw: extra katern voor
leden Natuurpunt Aalter!

INTERVIEW MET
MINISTER JOKE SCHAUVLIEGE

2

ONTSTAAN VAN DE VELDGEBIEDEN

5

WAAROM GEEN SPORT-
Vliegerij IN HET DRONGENGOED?

12

NATUUR & MILIEU VOLGENS
LIEVEN SCHEIRE (NEVENEFFECTEN)

29

natuurpunt en partners
Meetjesland vzw

Lente 2010

Jaargang 17 nr.1 (maart-april-mei)

Driemaandelijks

V.U.: Guido Steenkiste, p.a. K. Astridplein 1, 9900 Eeklo

Afgiftekantoor 9099 Gent X - Erkenningsnummer P902047

Prijs losse nummers: € 3

NATUUR EN LANDSCHAP MEETJESLAND

Inhoudstafel

1 Voorwoord

Actueel

- 2 Bezoek van minister Schauvliege:
"Ik draag overleg hoog in het vaandel"
- 5 Het landschap in het Meetjesland (deel 3): de veldgebieden
- 9 Kamsalamander in het Drongengoed:
dringend inspanningen vereist
voor realisatie Europese doelen
- 12 Drongengoed verdraagt geen sportvliegerij

14 Gedicht

15 Groene agenda

- 21 Dag van de Aarde: zaterdag 24 en zondag 25 april 2010

Natuurstudie

- 21 Het hoeftblad, een aparte voorjaarsbloei
- 22 Nieuws over het vogelringwerk in het Meetjesland
- 22 Raamstickers eindelijk te koop bij NPM!

Natuurgebied

- 23 Het kasteeldomein van Poeke:
voorjaarsbloeiers zorgen voor kleur in het bos

Milieu

- 24 De Kringwinkel Meetjesland:
een totaalvisie op duurzaamheid
- 27 Patagonia: kwaliteitsproducten met
een minimale milieu-impact
- 28 Natuurlijke verven, een gezond alternatief!

Interview

- 29 Interview met een gedreven Meetjeslander:
Lieven Scheire (Neveneffecten)

30 Ludo drukt af

Column

- 32 In het voetspoor van Casimir

33 Bladsnippers

Achterflap

- 34 Dag van de Aarde

Eindredactie

Gaea Rysselaere
en Guido Steenkiste

De eindredactie
behoudt zich het recht
voor om artikels te wij-
zigen en in te korten.

Auteurs kunnen een
standpunt in eigen
naam publiceren, dat
daarom niet altijd wordt
gedragen door de
vereniging. In dat geval
wordt dit vermeld bij
het artikel.

Werken mee

aan dit nummer

Daniel Acke
Chris Bruggeman
Rino dall'Asta
Christine De Bie
Kurt De Kesel
Robert De Lust
Wily Dobbelaere
Ludo Goossens
Chantal Martens
Koen Martens
Jan Pauwels
Hélène Quidé
Gaea Rysselaere
Johan Rysselaere
Paul Schollaert
Wim Slabbaert
Guido Steenkiste
Etienne Vanaelst
Antoine Verhoeve
Henk Wallays
e.a.

Technische gegevens

Lay-out:
www.StevenDeDapper.be
Drukkerij:
Geers, Lochristi
(gedrukt op
recyclagepapier)
Oplage:
2.720 exemplaren

Foto cover

Dreef met eiken
en brem in
het Maldegemveld
(Ludo Goossens)

Colofon

Natuurpunt en Partners Meetjesland vzw
is een erkende regionale natuur- en mi-
lieuvereniging met als voornaamste doel
bescherming, behoud, valorisatie en her-
stel van leefmilieu, landschap, natuur- en
cultuurpatrimonium in het Meetjesland.
De vereniging is werkzaam in Aalter,
Assenede, Eeklo, Evergem, Kaprijke,
Knesselare, Lovendegem, Maldegem,
Nevele, Sint-Laureins, Waarschoot,
Wachtebeke, Zelzate en Zomergem.

NPM werkt samen met haar lidverenigingen:

- Ginkgo Biloba
- Groencomité Maldegem
- Groene Beuk Aalter
- Imkersgilde Sint-Ambrosius Lembeke
- Interessesgroep Natuur Sleidinge
- JNM Aalter
- JNM Eeklo
- JNM Kreekenland
- Natuurpunt Aalter
- Natuurpunt Eeklo-Kaprijke-Evergem
- Natuurpunt Lovendegem
- Natuurpunt Maldegem-Knesselare
- Natuurpunt Meetjeslandse Kreeken
- Natuurpunt De Ratel-Nevele
- Natuurpunt Waarschoot
- Natuurpunt Zomergem
- Velt Knesselare-Aalter
- Velt Kreekengebied
- Velt Meetjesland
- Vogelwerkgroep Noord-Oost-Vlaanderen

NPM is aangesloten bij

Bond Beter Leefmilieu

natuurpunt

Dagelijks bestuur

Guido Steenkiste

voorzitter@NPMMeetjesland.be
09 377 46 82

Koen Martens

ondervoorzitter@NPMMeetjesland.be
09 375 01 88

Wim Slabbaert

secretaris@NPMMeetjesland.be
09 378 52 66

Ontmoetingscentrum en maatschappelijke zetel:

Stationsgebouw, K. Astridplein 1
9900 Eeklo • 09 377 93 00
info@NPMMeetjesland.be

Openingsuren:

(Vetjes: ook documentatiecentrum geopend)
Maandag en dinsdag 10-12u en 13-16u
Woensdag 10-12u en 13-17u
Donderdag 10-12u en 13-17u
Vrijdag 10-12u en 13-18u

Bezoek onze website:

www.NPMMeetjesland.be

Volg ons op Facebook

Dit tijdschrift driemaandelijks ontvangen?

Word lid van Natuurpunt: 20 euro / rekeningnummer 230-0044233-
21 / vermelding 'nieuw lid promotie' (abonnement Natuur en Land-
schap Meetjesland + Natuur.blad + nieuwsbrief afdeling)

Los abonnement op dit tijdschrift: 10 euro (buitenland: 15 euro)
rekeningnummer 890-2040272-05 / vermelding 'abonnement'
IBAN: BE96 8902 0402 7205 / BIC: VDSPBE91

www.NPMMeetjesland.be

HET LANDSCHAP IN HET MEETJESLAND (deel 3): DE VELDGEBIEDEN

In onze reeks over de landschappen van het Meetjesland gaan we dit keer dieper in op de zogenaamde 'veldgebieden'. Dit zijn gebieden waar zich vroeger uitgestrekte woeste gronden bevonden. Op de grens tussen Maldegem en Knesselare lag het 'Maldegemveld', met uitlopers tot in Zomergem en Oedelem. In Aalter bevond zich een uitloper van het uitgestrekte 'Bulskampveld' dat vooral op grondgebied van het huidige West-Vlaanderen lag.

Ooit was Vlaanderen één groot bos

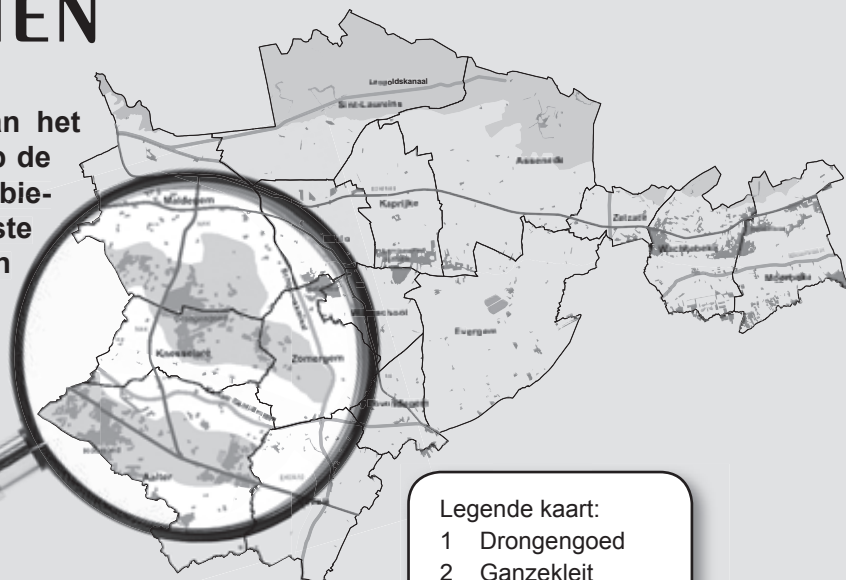
Van bos naar veld

Ooit was Vlaanderen één groot bos, waarin een nomadische bevolking leefde. De arme zandgronden van onze streek waren oorspronkelijk begroeid met een dicht eiken-berkenbos. De natte, laaggelegen gronden waren veenmoerassen.

Zo'n 5.000 jaar geleden ontstonden de eerste vaste nederzettingen. Rond die nederzettingen werden, op vruchtbare gronden, kleine stukjes bos ontgonnen en akkertjes aangelegd. In de omliggende bossen sprokkelde men hout, liet men het vee grazen en regelmatig stak men er zoden ruwe humus af.

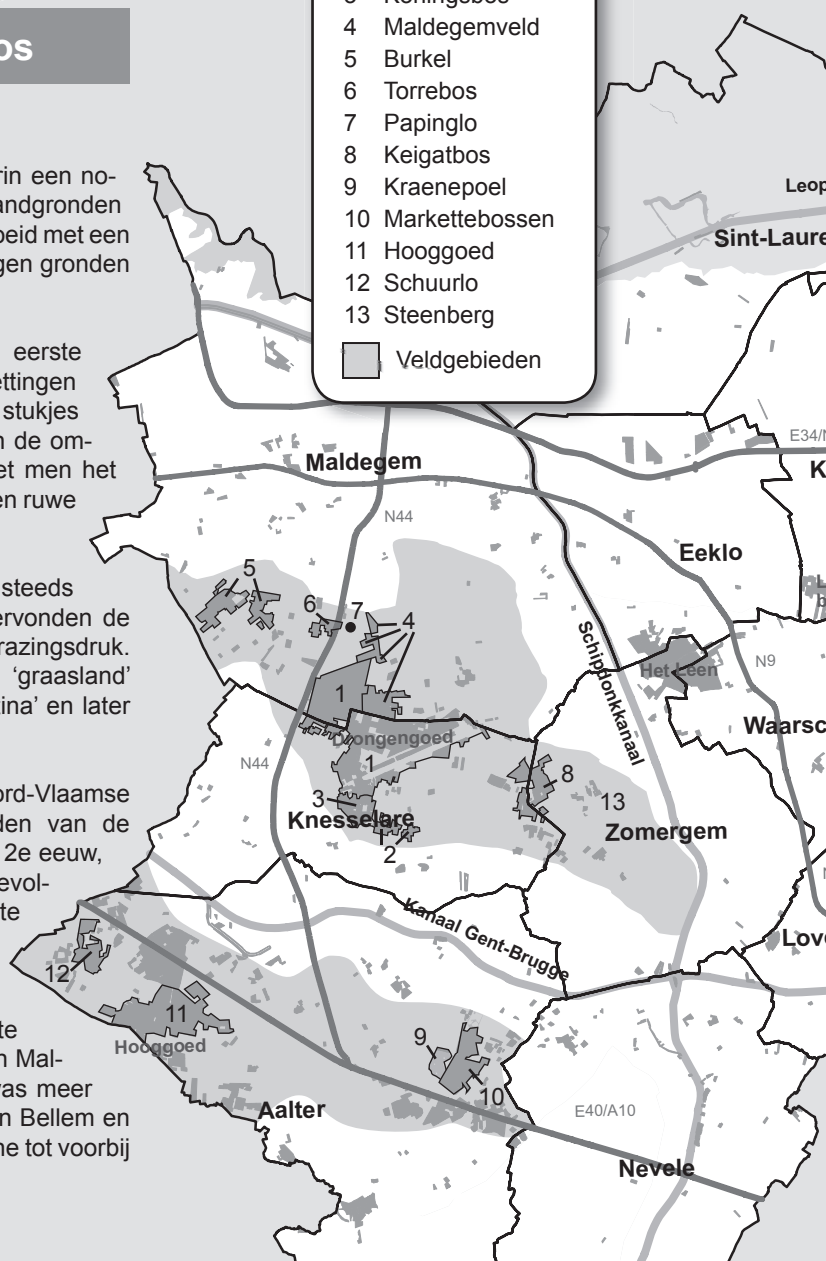
Naarmate de bevolking toenam werden steeds meer bossen omgezet in akkers en ondervonden de resterende bossen een steeds hogere begrazingsdruk. Bos dat volledig gedegradeerd was tot 'graasland' kreeg in de middeleeuwen de naam 'wastina' en later de naam 'veld'.

Vermoedelijk ontstonden de eerste Noord-Vlaamse zogenaamde 'veldgebieden' in het midden van de 10e eeuw. Maar vooral tijdens de 11e en 12e eeuw, die gekenmerkt werden door een grote bevolkingstoename, moeten zeer uitgestrekte veldgebieden gevormd zijn. Voor het Meetjesland zijn 2 grote, duidelijk afgetekende veldgebieden van belang. Het ca. 3.000 ha grote Maldegemveld strekte zich uit van Zomergem over Knesselare en Maldegem tot Oedelem. Het Bulskampveld was meer dan 10.000 ha groot en strekte zich uit van Bellem en Lotenhulle over Aalter, Beernem en Wingene tot voorbij Ruddervoorde.

Legende kaart:

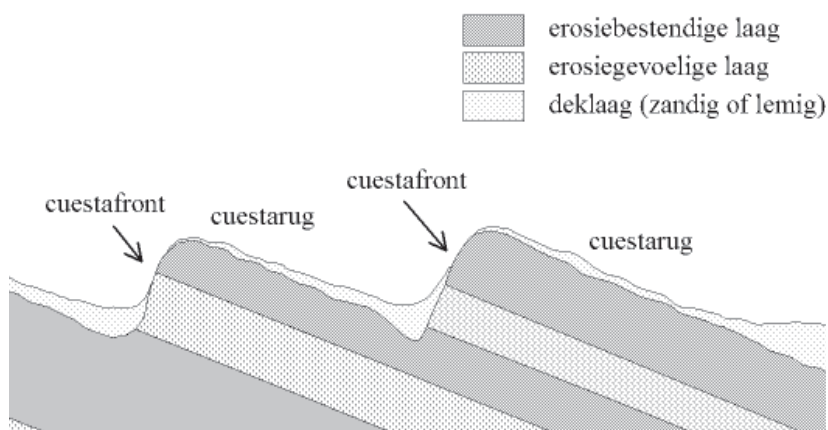
- 1 Drongengoed
- 2 Ganzekleit
- 3 Koningsbos
- 4 Maldegemveld
- 5 Burkel
- 6 Torrebos
- 7 Papinglo
- 8 Keigatbos
- 9 Kraenepoel
- 10 Markettebossen
- 11 Hooggoed
- 12 Schuurlo
- 13 Steenberg
- Veldgebieden

Zicht op het Drongengoed: lang geleden was onze regio een uitgestrekt bosgebied (foto: Ludo Goossens)

De veldgebieden ontstonden op landbouwkundig weinig waardevolle gronden. In het Maldegemveld zorgde de aanwezigheid van een ondiepe, ondoorlatende kleilaag op veel plaatsen voor een slechte waterhuishouding en de daarop gelegen zure zandgronden waren zeer voedselarm. In het Bulskampveld bestond de ondergrond uit voedselarm zand met zandstenen. De 2 gebieden lagen respectievelijk op de 'cuesta van Oedelem-Zomergem' en de 'cuesta van Aalter'. Dit zijn asymmetrische heuvelruggen die hun ontstaan danken aan de afwisseling van harde en zachte, licht hellende gesteentelagen in de ondergrond (zie figuur). De ene zijde van de rug heeft een lange, zachte helling, bepaald door de helling van de bovenste erosiebestendige laag (cuestarug). De andere zijde heeft een steile helling, gevormd aan de rand van de harde laag, die ondergraven werd door erosie van de onderliggende zachte laag (cuestafront). De 2 beschouwde cuesta's hebben een zachte helling in noordelijke richting en een steile helling in zuidelijke richting. Bij de cuesta van Oedelem-Zomergem bestaat de erosiebestendige laag uit stugge klei. Op de plaats van het huidige Keigatbos en op de Steenberg nabij Ronsele zijn bovendien harde silexkeien aanwezig. De erosiebestendige laag van de cuesta van Aalter is een zandlaag met zandsteen.

Schematische doorsnede van 2 opeenvolgende cuesta's (Chantal Martens)

Aangezien velden niet behoorden tot het landbouwareaal, waren ze oorspronkelijk eigendom van de Graaf van Vlaanderen. De lokale dorpsgemeenschappen mochten de gronden gebruiken. Ze lieten er hun vee grazen en recupereerden de mest door middel van plaggen (verwijderen van de bovenste voedselrijke laag van de bodem). Bezembinders gebruikten hier ondermeer berk, brem en struikheide voor het maken van bezems.

Het landschappelijk uitzicht van de veldgebieden was afhankelijk van de menselijke activiteiten en van het bodemtype. Op de armste gronden groeide veel heide en brem. De iets rijkere gronden werden gekenmerkt door schraal grasland. Wanneer velden minder intensief gebruikt werden kreeg men op de natte gronden opslag van els en wilg en op de drogere gronden opslag van o.a. zomereik, hazelaar en berk.

De weinig aangetaste bossen die tijdens de middeleeuwen nog aanwezig waren, maakten steevast deel uit van het jachtgebied van de Graaf van Vlaanderen.

Er ontstond een strafkolonie voor monniken die zich aan misdaden hadden beschuldigd

Een eerste poging tot ontginning van het veld

Vanaf de 13e eeuw nam de ontginningsgeschiedenis een geheel andere wending. Grote delen van het Maldegemveld werden verkocht aan abdijen. In 1240 werden de gronden rond 'Papinglo' eigendom van de Sint-Baafs-abdij van Gent. De abdij van Drongen verwierf in 1242 het 'Drongengoed'. En de abdij Ter Doest van Lissewege kocht in 1243 'Burkel', dat later in handen kwam van de abdij Ter Duinen in Koksijde.

In het Bulskampveld schonk de graaf in 1147 en 1151 een aantal gronden aan de kloostergemeenschap van Hertsberge. Er ontstond een strafkolonie voor monniken die zich aan misdaden hadden beschuldigd. De gestrafte monniken werden tot zware handenarbeid in het veld verplicht. De monniken lieten hun schapen grazen op de veldgronden en de bosjes leverden hout. In rivier- en beekdalen en op hellingen werd het water op veel plaatsen opgehouden door middel van dammen, waardoor honderden zogenaamde 'veldvijvers' ontstonden waarin karper werd gekweekt. En al snel werd op de verschillende domeinen ook gestart met een poging tot het omzetten van veldgronden in akkerland. Vooral aan de buitenrand van het toenmalige veld werden na verloop van tijd ook kleine oppervlaktes beplant met loofbomen.

Omdat de monniken niet in staat waren alle gronden zelf te bewerken, werden al vrij snel gronden in pacht gegeven. Dit heeft de ontginning van de velden niet bevorderd. Ondanks de ambitieuze plannen en alle inzet van de opeenvolgende pachters om hun bedrijf rendabel te maken, was de omzetting van veld in akkerland

De meest marginale gronden werden nooit omgezet naar akkerland

weinig rendabel. Uiteindelijk werd het landbouwareaal meer en meer verwaarloosd en raakten de hoeves totaal geruïneerd. Het mislukken van de ontginningspogingen moet een gevolg geweest zijn van enerzijds een achteruitgang van de economische conjunctuur en anderzijds de marginaliteit van de gronden. Slechts een zeer beperkt deel van de gronden werd aldus ontgonnen. In het begin van de 18e eeuw werden zowel het Maldegemveld als het Bulskampveld nog steeds voor het grootste deel gekenmerkt door een veldlandschap.

Vanaf de 18e eeuw raakte het kweken van vis in de veldvijvers in onbruik. Sinds de aanleg van het kanaal Gent-Brugge-Oostende werd immers verse zeevis aangevoerd per boot. De vijverdijken werden verwaarloosd en afgegraven.

Van veld naar bos

Een nieuwe periode in de ontginningsgeschiedenis brak aan wanneer men besliste niet langer te proberen het veld om te zetten in akkerland, maar over te gaan tot een algemene herbebossing van het veld. Deze ommekeer situeert zich in het midden van de 18e eeuw en paste in de bebossingspolitiek van de toenmalige overheid. Niet enkel abdijen, maar ook rijke herenboeren speelden hierbij een belangrijke rol.

De abdij van Drongen startte als eerste met een algemene herbebossing van zijn gronden in het Maldegemveld. Onder leiding van de zeer ondernemende abt de Stoop werd het geruïneerde landbouwbedrijf omgezet in een centrum voor bosbouw. In 1740-1746 werd het ganse Drongengoed-domein op een systematische manier bebost. Een tiental jaar later ging de abdij Ter Duinen aan de slag in Burkel. De Sint-Baafsabdij met zijn Papinglo-goed volgde pas later.

In het centrale deel van het Bulskampveld begon landbouwer Lambert Malfait omstreeks 1770 met de ontginning en de aanplant van bomen. Zijn buitengoed werd later omgebouwd tot het kasteel dat nu gelegen is in het provinciaal domein Lippensgoed-Bulskampveld. In Maria-Aalter speelden het Bakensgoed en het Klippelhof een belangrijke rol. In Bellem kocht textielbaron Jacob Lieven van Caeneghem in 1808 het bouwvallige kasteel en het domein eromheen, waar ook de Kraenepoel, een visvijver, deel van uitmaakte. Hij redde de vijver van verlanding door hem te laten uitdiepen en van een lage dijk te voorzien.

Bij de bebossingen werden eerst de gronden klaar gemaakt: eventueel nog aanwezige vijvers werden weggegraven, er werd geploegd, bestaande grachten werden uitgediept en nieuwe grachten werden gegraven. Op de natste gronden werden rabatten aangelegd. Dit zijn langwerpige ophogingen die afgewisseld worden door greppels. Vervolgens werden op een zeer systematische wijze loofbomen (vooral eiken) aangeplant. De herbebossing ging ook gepaard met de aanleg van dreven volgens een typisch dambordvormig patroon.

Een volgende fase in de ontginningsgeschiedenis bestaat uit de omschakeling van loofbos naar naaldbos. Naaldbout had immers een sneller rendement. Eens de innovatie van het naaldbout algemeen was doorgedrongen, nam het aandeel naaldbout in het totale bosbestand voortdurend toe.

Van bos naar akkerland

Een laatste belangrijke fase bestond uit een omzetting van het beboste veld naar akkerland. Deze ontginning van de bossen begon vanaf ca. 1846 met de opkomst van de guano (vogelmest die onder gedroogde vorm ingevoerd werd vanuit Chili en Peru). Dit omzettingproces situeerde zich in een periode van hoge graanprijzen en een sterke bevolkingsdruk. Landschappelijk van zeer groot belang was het behoud van het 18e-eeuwse drevenpatroon bij de omzetting van bos tot akkerland.

Rond 1880 nam de oppervlakte ingenomen door akkerland enigszins af tijdens de graancrisis die volgde op de invoer van goedkoop graan uit Amerika. Het prijsgegeven landbouwareaal werd op dat moment opnieuw bebost. Na 1895 nam het landbouwareaal echter terug toe en bij het begin van de 20e eeuw kan er gesproken worden van een stabilisatie van de verhouding akkerland/bos. De meest marginale gronden werden nooit omgezet naar akkerland.

Sporen in het huidige landschap

Het lichtgolvende landschap van de voormalige Meetjeslandse veldgebieden wordt vandaag gekenmerkt door de aanwezigheid van talrijke bossen en bosjes binnen een dambordvormig drevenpatroon, waarbij naaldbout en loofhout elkaar afwisselen. Ze vormen een restant van de vroegere uitgestrekte bossen van het Maldegemveld en het Bulskampveld.

Het Keigatbos in Zomergem is getuige van een bewogen geschiedenis (foto: Wolf Fink)

Het Drongengoed is het grootste aaneengesloten bosgebied van onze provincie. Ook in Burkel en Keigat komen nog relictten van het beboste Maldegemveld voor. Het Torrebos is een kleiner bosgebied gelegen ten westen van Papinglo. De Meetjeslandse restanten van het uitgestrekte Bulskampveld zijn erg versnipperd. De Markettebossen in Bellem en de bossen van Maria-Aalter (Schuurlo, Hooggoed) maakten eens deel uit van een veel groter geheel. Opvallend voor de verschillende gebieden zijn de voormalige ontginningshoeves en de rabatten die op veel plaatsen nog duidelijk aanwezig zijn. Op een aantal locaties zijn ook nog sporen van vijverdammen te vinden.

De zure bossen worden gekenmerkt door typische varensoorten als adelaarsvaren en dubbelloof. In de herfst verschijnen overal talrijke soorten paddenstoelen. In beukenbossen vinden we het zeer traag groeiende kus-sentjesmus. De Ganzekleit (net ten zuiden van de weg Knesselare-Ursel) wordt gekenmerkt door een minder zure bodem. In het voorjaar vinden we er een prachtig tapijt van bosanemonen. In Burkel komt grondwater aan de oppervlakte dat stroomde over de ondoordringbare kleilaag van de cuesta van Oedelem-Zomergem. Daardoor hebben we er een bronbos, een biotoop dat uniek is voor de streek en gekenmerkt wordt door een zeer waardevolle vegetatie met ondermeer verspreidbladig goudveil.

Langs bosranden en in schrale graslanden (vooral bermen) groeien vaak bijzondere planten. In de omgeving van het Drongengoed vinden we het uiterst zeldzame zaagblad. In de bermen van het Urselse vliegveld komen ook heel wat soorten wasplaten voor. Dit zijn zeldzame paddenstoelen typisch voor zeer arme graslanden.

Relictten van de vroegere uitgestrekte heidevegetaties zijn vandaag erg schaars in het Meetjesland. In het Natuurpuntreservaat met de toepasselijke naam 'Maldegemveld' krijgen we echter nog een idee van hoe het er vroeger moet hebben uitgezien. Hier groeien tal van plantensoorten die we vooral kennen uit de Kempense heide. Bovendien komen er, dankzij de nabijheid van de

zee, een aantal bijzondere soorten voor zoals gaspel-doorn en tweenerve zegge.

In de bossen en heidegebieden komen ook bijzondere vogels en insecten voor: in het Drongengoed vinden we de kleine ijsvogelvlinder, een soort die afhankelijk is van wilde kamperfoelie. In het Maldegemveld zingen boompiepers. In de bossen hakken verschillende spechtensoorten hun nestholte uit en hoor je de roep van boomklevers.

De Kraenepoel in Bellem is een voormalige veldvijver die tot na de Tweede Wereldoorlog in gebruik bleef als visteeltvijver. Ondanks de slechte waterkwaliteit en het ongebalanceerde visbestand in de tweede helft van de 20e eeuw is het water er nu terug helder en slechts matig voedselrijk. Dit is te danken aan een Europees Life-project waarbij de Bloembeek werd afgekoppeld en het voedselrijke slib in de Kraenepoel werd verwijderd. De flora van deze vijver is zeer bijzonder en lijkt goed op die van de vennen in de Kempen. Typische soorten zijn moerashertshooi, gesteeld glaskroos, naaldwaterbies en pilvaren. De Kraenepoel staat bij natuurliefhebbers ook bekend om de vele libellensoorten.

Chantal Martens

Met dank aan Gaea Rysselaere, Koen Martens en Antoon Verhoeve voor het nalezen van de tekst.

Bronnen

Anoniem 1995 *Het Meetjesland Natuurlijk*. NLM vzw, Eeklo

Anoniem 1998 *Streekgids Meetjesland*. NLM vzw, Eeklo

Daels L 1962 *Landschapsontwikkeling in en rond het voormalige Bulskampveld*. *Belgeo* 31(2): 191-228

Depuydt F (red) 1995 *Fascinerende landschappen van Vlaanderen en Wallonië*. Davidsfonds, Leuven

Martens C en Rysselaere G 2004 *Natuur in het Meetjesland* (powerpoint-presentatie). NLM vzw, Eeklo

Termote J 2010 *Historisch-geografisch onderzoek naar het voorkomen van de voormalige veldvijvers in het Bulskampveld en de mogelijkheden van herstel in het natuurinrichtingsproject Biscopveld*. VLM, Brussel

Verhoeve A 2004 *Het Drongengoed in het Maldegemveld*

Verhulst A 1995 *Landschap en Landbouw in middeleeuws Vlaanderen*. Gemeentekrediet 65

Papinglo, ooit eigendom van de Sint-Baafsabdij van Gent (foto: Marc Schoonackers)

